

QANDLI DIABET KASALLIGINING TURLARI VA ULARNING KELIB CHIQISH SABABLARI

Oyimxon Ro'ziboyeva

Qo'qon universiteti Andijon filiali, Davolash
ishi yo'nalishi talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18581220>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-fevral 2026 yil
Ma'qullandi: 08-fevral 2026 yil
Nashr qilindi: 10-fevral 2026 yil

KEYWORDS

*gulukoza, insulin, arteriya,
glikoproteid, diabet, elastin
tolalar, membrane, distrofiya
endokrin sistema,
gipoglikemiya va
giperqlikemiya.*

ABSTRACT

Ushbu maqola qandli diabet kasalligi bilan kurashayotganlar va ularda sodir bolayotgan jarayonlarni, tasirlarini yoritib beradi. Maqolada qandli diabetning turlari, kelib chiqish sabablari ularning bir-biridan farqi davo choralari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Qandli diabet endokrin tizimining eng dolzarb surunkali kasalliklaridan biri bo'lib, u O'zbekiston aholisining sog'lig'i, mehnatga layoqati va ijtimoiy farovonligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda qandli diabet kasalligi butun dunyo boylab turli aholiga ta'siri global muommoga aylanmoqda. Lekin bu kasallik qandimdan ham bizga malum. Ibn Sino davo choralari va bu kasallikni aniqlash usullarini o'zining "Tip qonunlari" asarida keltirib o'tgan. Uning fikriga kora "suv qanday ichilsa, shunday holda chiqadi".. U bemorni kop suv ichishi boshqa kasalliklarni ham keltirib chiqaradi va bemor juda ozib ketadi. Davolaga tohtab tabib: "Bemorga sovuq mijozli suyuqliklar ichir, sovuq jomga sol, nordon ayron ichir, mevalar ber, yalpiz damlab ichir ya'ni bemorni holla sovut deydi. Bu kasallik odam badanida issiqlik oshib ketishi sabab paydo bo'lishini bildiradi. Qand kasalligi tarixiy qadimiy manbalarga kora, nasliy bolishi ham mumkun. Qandli diabetta qonda qand moddasi keskin kopayib siydik bilan chiqib turadi. (Tarkibidaqand moddasi boladi) bemorda tashnalik, ozib ketish, quvvatsizlik, badan qichishishi va boshqalar kuzatiladi. Bilamizki qandli diabet kasalligining ikki tipi mavjud va ular tabiiy hastalik sifatida qabul qilinmoqda. Ushbu maqolada qandli diabet kasalligini yengish haqida. Kasallik organizmda rivojlanishi va kelib chiqishi qand kasalligi bilan og'rgan har bir kishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Nazariy asoslar. Qandli diabet lotinchada diabetes mellitus sahar kasalligi bo'lib bu kasallik glyukozaning mumtazam ravishda ishlab chiqarilishining buzilishi bilan bog'liq bo'lgan va insulin garmonining nisbiy yoki mutloq yetishmovchiligi sabab yuzaga keladigan endokrin guruhiga kiruvchi kasallik hisoblanadi. Buning natijasida qand miqdorining keskin oshishi giperqlikemiya yuzaga keladi.

Giperklimiya – “giper” yunoncha “glykys” shirin “hiima” qon qonda qandning normaldan ko'p bo'lishi yani 120 mg % yoki 6 mmol /litrdan oshib ketishi vaqtinchalik giperklamiya sog'lom kishilardan ko'p shirinlik yoki uglevodga boy ovqatlar istemol qilinganda, qattiq o'griq tutganda, zo'r berib jismoniy ish qilganda, ruhiy kechinmalarda kuzatiladi. Giperklamiya qandli diabetning asosiy belgisi hisoblanadi. Endukrin bezlar meda osti bezi faoliyatining buzilishi oqibatida kelib chiqadi.

Bugungi kunda bilamizki har bir mamlakatda 95 % dan ko'proq odamlar qandli diabetning 2 ta tipi bilan hamkurashib kelmoqda. Diabetning 1 turi kopincha osmir yoshda uchraydi. Bu turdagi diabet tanadagi gulkozani energiyaga aylantirish qobilyatiga tasir qiluvchi bir umirlik kasallik. Kop hollarda 1 tur diabet hayotda juda erta rivojlanadi va kopincha bolalaikda tashhislanadi. Kasallik immun tizimi gulkozani tanadagi hujayralar un energiyaga aylantirib beruvchi garmon bolgan insulin ishlab chiqaruvchi oshqozon osti bezi hujayralariga hujum qilinganda boshlanadi. Kunlik insulin inseksiyalarisiz 1 turdagi diabet bn yashovchi odamlar trik qolmagan bolar edi. Bunda bemor Organizmida meda osti bez hujayralari insulin ishlab chiqara olmaydi va ularni davolashda qand miqdorini pasaytirish maqsadida insulin preparatlari qollaniladi. Simptomatik belgilari asosan kongil aynishi, qusish va keskin vazin yoqotish kuzatiladi. Yosh bolalar orasida bazi hollarda kechasi siydik chiqarish qiyin bolishi.

Statistikaga kora 1.1 mln dan kop dunyo bolalari va o'smirlari 1 tur diabet bn kasallangan 56% odamlar esa giperqlikemiyadan havotirda.

Davo choralari:

Insulin terapiyasi ya'ni tanadagi gulkozani nazoratga olish. Bunga qoshimcha qilib hozirgi kunda 3 turli davo tatbiqlari ham qollanilmoqda.

- gulkozaga tasirchan insulin
- ulangan insulin yetkazib berish qurilmalari
- qon hujayralari bn davolash.

2 tur diabet kasalligida esa meda osti orolcha hujayralaridan insulin ishlab chiqariladi. Bu kasallikda qondagi insulin meyorda boladi yoki meyordan biroz koproq . Biroq toqimalar insulinga sezgirligi keskin pasayishi sabab gulkozani ozlashtirish hamda foydalanish kamayadi va u qon tarkibida toplanib qoladi. Natijada qonda qand kopayib siydik bn chiqib turadi, bemor juda semirib ketadi. 2 tip diabet 40 yoshdan oshgan odamlarda uchraydi. Asosiy sababi ovqatlanish tartibiga bog'liq bolmagan holda, shu sababli ham toqimalarga insulin yuborilmaydi. Simptomatik ikkilamchi qandli diabet. Boshqa kasallik yani yondosh kasallik tufayli paydo boladi. Masalan: Oshqozon osti bezi kasalliklari, pankreatit, gastrit, ingichka ichak yarasi, oshqozon osti yaralari, genetic nuqsonlar va ota-ona tomonidan nasildan nasilga o'tish. Ikkilamchi diabetning asosiy belgilari: yuzda tuklar paydo bolishi va oyoq tuklarining tokilishi, tanada sargish tusli osmalar, oyoq tolishi va karahtlik. 2 tip kasallikda osteoparoz va shunga ohshash oyoq bo'g'im og'ri qlariorsteoartrit pay cho'zilishi bo'g'im va umirtqalarning surilishi kuzatiladi.

Diabet bilan kasallanganlar uchun davolash usullarini kashf qilish va ishlab chiqish bo'yicha deyarli 100 yillik tajribaga asoslangan holda olimlarimiz yahshi glukemik nazoratni ushlab turish un talab qilinuvchi insulin inseksiyalarini sonini kamaytirish va qondagi gulkoza pastligi (gipoglikemik) epizotlarni oldini olish un tatqiqotlar ni rivojlantirmoqda. Bu kasallikni ikki turida ham davo siafatida parxezga amal qilish shifokor nazoratida bolish talab etiladi.

Tabiiy dorivor giyohlar:

- Sachratqi: sachratqi damlamasi qonda qandni meyorlashtiradi.
- Kakao: muntazam kakao istemol qilish diabetni 2 turida foydali boladi.
- Brokkoli: kuchli yalliglanishda insulinni narmallashtirishda foydalanildi.
- Qoraqat (chernika) : qondagi qandni hafsiz darajada saqlaydi.
- Jòxori uni(ovsyanka): bu jòxori uni diabetni 1 va 2 turida davó bolib tarkibida Mg moddasi kop boladi. U organizmda gulkozani qayta ishlash va ajralishiga yordam beradi.
- Baliq: baliq moyida omega- 3 moddasi diabet bn boqlig asoratlarni kamaytiradi.
- Zaytun moyi: eng kop parxezbop mahsulot bolib yurakni zararlanishdan saqlaydi.
- Dukkakli mahsulotlar: qondagi qandni kotarilishdan saqlaydi.
- Ismaloq: ismaloq tarkibida K vitamini Mg, folat, P, Zn kabi minerallar boladi. Undagi lyutein va zeaksantin gulkozani nazorat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bolsak inson organizmidagi har bir tana azolari yoki ichki azolarimiz bir biri bn boqlangan. Bundan korinib turibdiki qaysi a'zomiz zararlanisa u azo boshqa azolarga ham tasir qiladi. Inson har qanday kasallikka shunchaki yuzaki qaramasligi kerak. Insulin kasalligi ham odam organizmda metabolizm buzilishi yoki ovqatlanish tartibining buzulishi orqali kelib chiqar ekan. Biz inson bolib avvalo oz soqligimizga qarashimiz, ozimiz va yaqinlarimizni ehtiyot qilishimiz kerak. Aristotel aytganidek " Inson un birinchi baht bu uning soqligi ikkinchisi esa gozalligdir"

Adabiyotlar:

1. Ismailov S.I., Xudoyberganova M.Sh. Qandli diabet va uning asoratlari. –Toshkent: Tibbiyot, 2020.
2. Karimova G.A. Yod tanqisligi va qalqonsimon bez kasalliklari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Williams Textbook of Endocrinology. 14th edition. Philadelphia: Elsevier, 2020.
4. American Diabetes Association. Standards of Medical Care in Diabetes. Diabetes Care, 2023.
5. Qurbonov, P. (2023). Kichik Shaharlarda Agrosanoat Majmuini Rivojlanish Imkoniyatlari Va Istiqbollari (Qashqadaryo Viloyati Misolida). Nashrlar, 298-301.
6. Qurbonov, P. (2023). O 'ZBEKISTONDA URBANIZATSIYA JARAYONLARI RIVOJLANISHINING ASOSIY BOSQICHLARI. Farg'ona davlat universiteti, (3), 165-165.
7. Aminov, I. B. (2022). ZAMONAVIY MASOFAVIY TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ASOSIY OMILLARI VA TALABLARI. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING, 1(1).